

ՇՎԷՅՑԱՐԱԿԱՆ ԳԻՒՂԸ

III

Իմ նամակների հետևողութեան մէջ, սիրելիս, դու երեւի առանձին, կանխամտածուած սխտեմ չես գտնիւ։ Արդարեւ, ես խոյս եմ տալիս չոր ծրագրից, որի համեմատ պիտի իրարաւրայ կուտակէի հում նիւթերի, աշխարհագրական, ազգագրական, պատմական, տնտեսագիտական փաստերի ամբողջ շարքեր և թուանշանների ամբողջ սիւներ, բայց ոչ կենդանի պատկերներ ապրող, շարժող, գործող, ուրախացող, բընող քի ժողովրդի։ Մենք ապրում ենք թուանշանների դարում, ամեն ինչ, մինչև իսկ մարդկանց բարոյականը դարձել է թիւ, առանց թուի էլ ոչ ոք չի խօսում։ Կարծես Պիւթագորոսի երազներն իրականացում են, թւերը դարձել են այն հզօր առանցքը, որի շուրջը մարդիկ դառնում են յարաշարժ մեքենաների պէս։ Նիւթն ու թիւը խեղտում են մեզ, մի տեսակ մանիա է դարձել ամեն մի երկու խօսք արտասանելիս կամ գրելիս աւելացնել՝ «տնտեսական» տեղի թէ անտեղի։ Տնտեսական ֆակտօրների ոյժն ու ազդեցութիւնն անշուշտ միշտ ահագին է եղել հասարակական բոլոր երեւոյթների վրայ բոլոր դարերում և բոլոր երկրներում, բայց կեանքն ամբողջապէս միմիայն նիւթ ու թիւ նշատել, հոգեկան, իդէօլօգիական ֆակտօրները անտես առնելով՝ կը նշանակի, նրան դարձնել չոր ու հիւժախտաւոր։ Ես ապրում եմ այս երկրի մի գիւղում, ուրեմն բուն ժողովրդի ծոցում, տեսնում եմ ու մասնակից եմ նրա առօրեայ կեանքին, որ արտայայտւում է մանր ու մեծ բազմաթիւ երեւոյթների մէջ իմ աչքի առաջ, և ինչ որ տեսնում եմ գրի եմ առնում յիշատակարան պահողի պէս։

Պատկերները բազմադան են, շատ անգամ, ինչպէս ասացի, անսխտեմ, բայց ուրիշ կերպ չի էլ կարող լինել, որովհետեւ կեանքը չափազանց բարդ է, որպէս զի կարելի չի նրա ար-
հոկոսմբեր, 1902.

տայայտութիւնները, նրա բազմապիսի կենտրոնամերժ երեւոյթները չափած, ձեւած նախագծի տակ զննել, Այդ հնարաւոր է նրանց համար, որոնք կեանքի վրայ նայում են զուտ տնտեսական տեսակէտից, որոնց համար կեանքը նիւթ է ու թիւ, իսկ մարդը մի արտադրող ու սպառող մարմին, մի մեքենայ, մի կենդանի մեքենայ: Այսպիսի հասկացողութիւնից ցուրտ է փրշում և մարդու հոգին մրսում է:

Առօրեայ սովորական յարաբերութիւնների մէջ, երբեմն մի պատահական խօսակցութիւն, մի անակնկալ ծանօթութիւն, շատ անգամ մի աննշան դիպում, այնքան ուսանելի են որ և է անհատի, հասարակութեան՝ նոյն իսկ ամբողջ մի ժողովրդի հոգեկան աշխարհի այս կամ այն կողմը պատկերացնելու համար: Ահա այս է, որ ես փնտռում եմ այստեղ՝ չվէյցարական գիւղում իմ շրջագայութիւնների, զբօսանքների ժամանակ, դիպումածական ծանօթութիւնների, խօսակցութիւնների մէջ:

Այս րոպէին վերադարձայ մի փոքրիկ ճանապարհորդութիւնից, գնացել էի մի հեռաւոր գիւղ ընկեր ուսանողին այցելութիւն ժիւրա լերան ստորոտում: Մտքովս էլ չէր անցնում, որ վերադարձիս պէտք կը համարեմ գրի առնել այդ օրուայ տպաւորութիւնները. բանից դուրս եկաւ, որ այս երկրի ո՞ր կողմը դառնաս, ինչ և անես, անպատճառ ուշադրաւ երևոյթներ պիտի տեսնես, որոնց գրի առնելը մեր երկրի, մեր ժողովրդի համար երբեք անօգուտ չէ:

Դիտաւորութիւնս իմանալով ուս սպան ընկերացաւ ինձ և մենք վաղ առաւօտից ճանապարհ ընկանք դէպի ժիւրա՝ ոտքով: Անցեալ անգամ այս սպայի մասին գրելիս ես մոռացայ աւելացնել որ նա բժշկւում է բեվմատիզմից Պիդուից քիչ հեռու Շեբր գիւղում, այս կողմերում յայտնի բժիշկ Ռէյմոնտի մօտ կնայպի մեթոդով և ման է գալիս համարեա ոտաբորիկ, համարեա եմ ասում, որովհետեւ նրա կրած բարակ կաշուէ սանդալները հազիւ են ծածկում նրա ներքոնները՝ քաց թողնելով ոտքի ստորին մասը մինչև սրունքները: Կարո՞ղ ես երեւակայել, թէ որքան տարօրինակ է այս ոտաբորիկ, բարակ մետաքսէ բլուզով ու երկար միրուքով, կճատ քթով օտարականն այս կողմերում: Այս տարօրինակութիւնն էր որ գիւղի եզրում գրաւեց մի չվէյցարացու ուշադրութիւն և նա մօտենալով սպային շատ քաղաքավարի կերպով ասաց.

—Եթէ Monsieur-ը կարծում է, թէ Պիդուում կօշկակար չը կայ և այդ պատճառով ոտաբորիկ է չըջում, չարաչար սխալւում է. իրաւ է, այստեղ գիւղ է, մենք գիւղացիներ ենք, բայց էլի մեզ պատշաճ կօշիկներ ենք հագնում: Ձեր խոնարհ ծառան

կօշկակար է, վերջացրեց նա խորը գլուխ տալով: Մենք մի վայրկեան չփոթուեցինք այս անսպասելի ճառի առաջ, ապա անմիջապէս նկատելով՝ որ մարդը մի երկու բաժակ աւելի է գարեջուր խմել, ժպտացինք, խոսեցանք կօշիկ կարել տալ և առաջ անցանք: Աննշան դէպք, բայց ես յետոյ քեզ կը պատմեմ, թէ դա ինչ անսպասելի, ինչ հետաքրքիր հետեւանք ունեցաւ մեզ համար:

Հետաքրքիր է երբեմն սպայ ընկերակից ունենալ: Երկաթէ ձեռնոցների մէջ ապրած այս մարդիկ շատ անգամ աշխարհի, քաղաքակրթութեան, բարոյականութեան մասին ունեցած իրանց հասկացողութիւններով անմեղօրէն տարօրինակ են: Գնում ենք լայնարձակ դաշտերով ընակութիւններից հեռու, մեր առջև գտնում ենք ջրհորի նման մի վիհ, չը գրտեմ երբ և ինչո՞ւ փորուած այստեղ. և այդ վիհի շուրջը, այս հեռաւոր վայրերում, մարդիկ պէտք են համարել երկաթէ լարերով պատել որ և է ձախորդ դիպուածի առաջն առնելու համար:

— Նայեցէք, նկատում եմ ուղեկցիս, նայեցէք, թէ հեռու համարեա ամայի տեղում ինչ խնամքով պատել են այս վիհը, որ մարդ կամ անասուն չ'ընկնի. ինձ համար սա մի հետաքրքիր փաստ է այս ժողովրդի հասարակական ինստիտուցիան, համեմարալիս թեան ոգու, նոյն-իսկ նրա բարձր կուլտուրայի:

— Այստեղ ես հետաքրքիր ոչինչ չեմ գտնում և ըստ իս փոս փորողի վզակոթին պիտի տալ:

— Բարեկամ, չվէջցարային անօգուտ տեղը փոս չի փորի, եթէ կայ, կը նշանակի հարկաւոր է. «վզակոթը», բարբարոսութիւն է, երկաթէ այս թելերն իբր հասարակական խնամքի մարմնացումն կուլտուրան են ներկայացնում:

Վէճը երկար շարունակւում է ճանապարհին և սպանն է մի կերպով չի ուզում համաձայնել, որ «վզակոթից» դուրս ուրիշ կուլտուրա կարող է լինել:

Լռում եմ և միտս են գալիս մեր գիւղերի փողոցները, ուր գիշերային խաւարի մէջ շատ անգամ մարդ վիզը, ոտը կտորելու վտանգի մէջ է. ցորենի հորեր, հին չորացած ջրհորներ, որոնք ամեն քայլափոխում առաջդ են բացւում, և չկայ ոչ ոք, որ բողբոջ և ծածկել տայ: Մարդը հասարակական խնամքի, հոգածութեան առարկայ չէ, ապրում է միայն զիպուածի պատահականութեան ցանցի միջից սողոսկելով, մինչև կը հասնի վիզը կամ մէջքը կտորելու կատասարօֆային օրը: Այստեղ վիհերով ծածկուած են բանուկ փողոցները, այստեղ հեռաւոր, ամառի դաշտերում, անտառների մէջ վիհը չըջափակուած է:

Եզրակացութիւնը քեզ եմ թողնում, սիրելիս, դու երևի

ինձպէս դեռ չես մոռացել Ս.-ենց նեղ փողոցի վրայ գոմի պատի տակ ջրհորը, որ տարիների ընթացքում անփոյթ կերպով բացուած էր այնտեղ գիշերները հաստատ մահ սպառնալով:

Որքան և մարդ անծանօթ լինի, Շվէյցարիայում չի մոլորուի երբէք, որովհետեւ ամեն կողմ գեղեցիկ խճուղիներ կան ծառադարձ ու հովալատ և ամեն մի անկիւնում, ճանապարհների ճիւղաւորութեան սկզբում գեղեցիկ սիւների վրայ կարելի է կարդալ թէ այս ու այն կողմում որ գիւղերն են, քանի կիլոմետրով հեռու, ինչ բարձրութիւն ունին ծովի մակերևոյթից: Այս յարմարութիւններով ի հարկէ կարելի է օրերով ճանապարհորդել առանց որեւէ դժուարութեան, բայց ես և ուղեկիցս ճանապարհորդութիւնն աւելի հետաքրքիր դարձնելու համար երբեմն-երբեմն թողնում ենք մեծ ճանապարհները և քրտնում խոտոր ուղղութիւններ. այդ դէպքերում պէտք է լինում մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ տեղեկութիւն հարցնել պատահած անձանց: Ճանապարհ են ցոյց տալիս օտարականներին արևելքում, ճանապարհ են ցոյց տալիս և այստեղ, բայց ինչպէս, ահա այս է հետաքրքիրը:

Բոլոր երկրներում, բոլոր ժամանակներում ճանապարհորդը, օտարականը նկատուել է իբրև Աստուծոյ հովանաւորութեան տակ գտնուող մի մարդ. արեւելքը՝ մանաւանդ, մի անոնձին պատկառանք ու խորհրդաւոր հաւատ է տածել դէպի ճանապարհորդի ճակատագիրը՝ թելադրուած այն երկիւղած ենթադրութիւնից, թէ գուցէ թափառական խեղճի արտաքինի տակ որեւէ սուրբ կամ նոյն-իսկ աստուածութիւնն է չրջում աշխարհի վրայ մարդկանց արդարութիւնն ու ճշմարտասիրութիւնը փորձելու և մարդիկ բաց են արել իրանց ղոններն օտարական հիւրի առաջ, խնամել և ճանապարհ են ցոյց տուել նրան: Օտարականին ճանապարհ ցոյց տալն արեւելքում նկատուել է և նկատուում է իբր մի կրօնական երկիւղածութեան գործ, մի նուիրական պարտք երկնքի առաջ, որ մարդու լարոյական հասկացութիւնների միակ աղբիւրը և ներշնչողն է համարուում:

Անշուշտ, գրաւիչ բան է, որ մի մարդ թէկուզ աստուածահաճոյ գործ կատարելու համար ճանապարհ ցոյց տայ, օգնի մոլորուածին, բայց ես աւելի գրաւիչ կը լինէր, եթէ նոյն գործողութիւնը կատարուէր ոչ իբրև կրօնական պարտք վաստակի վերագոյն հատուցման եսասէր ակնկալութեամբ:

Սիրելիս, զօգմերի հետ կապուած, անհունի անծանօթ աղբիւրներից բղխող բարոյականութիւնը ժամանակի ընթացքում դառնում է չափազանց խախուտ. բանականութիւնն է, որ յաւիտենական է դարձնում բարոյական իդէան: Ի՞նչ արժէք ունի,

օրինակ, քիւրդի մօրալը, որ նրան արգելում է սպանել իր տունն ապաստանած օտարին, բայց թոյլ է տալիս կոլոպտել նոյն հիւրին հէնց-որ վերջինս իր դռնից մի փոքր հեռանայ: «Ղօնադը սուրբ է» արեւելքում. այդ լաւ, իսկ եթէ նա ամենին սուրբ չէ և իր հոգսերի համար թափառող մէկն է: Ահա այստեղ են հեռանում իրարից զօգմայի և բանականութեան առողջ հիմքերի վրայ հաստատուած մօրալները, արեւելքն ու արեւմուտքը:

Առաջինը՝ որին մենք դիմեցինք ճանապարհի ուղղութիւնը հարցնելու մի գիւղացի էր. նա վերադառնում էր կիբալիգօրեայ զբօսանքից իր կնոջ և երկու երեխաների հետ: Մարդը լաւ յոգնած էր, երեխ չատ էին քայլել:

— Պարոն, հաճեցէք մեզ ասել, Լա-Կուզը գնալու համար կարող ենք այս անտառով անցնել:

— Անշուշտ, պարոններ, բայց անտառում կաժաններ շատ կան, դուք կարող էք մոլորուել, էլիդ, դարձաւ նա կնոջը, դու քայլիք երեխաների հետ մինչև ես վերադառնամ:

Եւ նա առաջ ընկաւ, ներս մտաւ անտառը, երկար քայլում էր մեզ հետ մինչև զուրա եկանք վատահելի կաժանի վրայ:

— Այժմ կարող էք ուղիղ գնալ:

Շնորհակալ եղանք, նա ժպտաց մեզ շվեյցարացու բարի ժպտով և յետ գնաց:

Անտառից դուրս գալով մեր առջեւ նկատուած ենք մի փոքրիկ անակ, բոլորովին մենակ, բոլորովին հեռու միւս ընակութիւններից, տնակից դէպի զանազան կողմեր տանում են երկու շաւիղներ, որով դնալ—մօտենում ենք անակի զրանը, մեզ հանդիպում է մի կին և մի եօթ տարեկան տղայ:

— Տիկին, ներեցէք, որ ձեզ անհանդիմտ ենք անում, օտարական ենք և կ'ուզէինք իմանալ, թէ այս երկու շաւիղներից որը կ'առաջնորդի մեզ Լա-Կուզը:

— Շնոր, դարձաւ նա մօտը կանգնած վտրիկ երկխային, գնա պարոնների հետ, մտիւ մօտակայ անտառը, տար մինչև անտեղ, ուր ճանապարհները կտրոււմ են իրար, յոյց տուր և շուտ արի:

Փոքրիկ Շարլը կարծէք ուրախ էր մօր հրամանին, նա ցատկոտելով առաջ անցաւ և առանց մազի չափ անդամ քաշուելու օտարականներից շուտով մեզ հետ ծածկուեց անտառում: Տեսնելով որ ճանապարհը երկարում է և երեխան մենակ պիտի վերադառնայ, մենք առաջարկում ենք փոքրիկին մեզ թողնել և էլ առաջ չը գնալ, մանաւանդ՝ որ երկնքում ամպեր

կան և մեր զատճառով կարող է թրջուել, իդուր անցան մեր բոլոր ջանքերը, մանուկը չարունակում էր գնալ առաջ անգադար կրկնելով որ ինքը չի վախենայ մենակ վերադառնալ, որ մայրիկն ասաց գնալ մինչեւ ճանապարհների հանդիպած տեղը։

— Բայց դու յետոյ մենակ պիտի վերադառնաս, իմ փոքրիկ։

— Ես միշտ մենակ գալիս եմ այստեղ սուռների հաւաքելու։ Եւ փոքրիկը վազում է առաջ, մինչեւ հասնում ենք նշանակած տեղը։ Նրան տալիս ենք մի քանի սու և նա merci ասելով յետ է դառնում և վազելիս տուն գնում։ Մենք երկար ժամանակ կանգնած նայում ենք այդ անտառների զաւակին, այդ անմեղ հրեշտակին, որ երգում է անհոգ, որ չի վախենում խուլ անտառում, և որի մայրն էլ մազի չափ անհանգիստ չեղաւ նրան ուղարկել անձանթ օտարականների հետ այս խուլ վայրերը։ Եւ ինչից վախենան, մարդից, բայց մարդը վազուց է դադարել այստեղ գազան լինելուց, գայլից, բայց ամբողջ Շվեյցարիայում մի հատ գայլ չը կայ, իսպառ ջնջել են շատ վաղուց։ Թող լուր տարածուի, թող լրագրելուս գրուի, թէ այս ինչ անտառում մի գայլ կամ մի արջ է յայտնուել, անմիջապէս բազմաթիւ ընտիր որսորդական խմբեր կը կազմակերպուեն և մի քանի օրից յետոյ գազանի արինաթաթախ դին կը բերեն։

Երեխան, մենակ՝ անտառում...

Ինչպէս չը յիշեմ, սիրելիս, մեր ողորմելի գիւղերը, մեր անտէր խեղճ ու կրակ ժողովուրդը, որ տասնեակ տարիներ դողում է մի հատ բորենուց և որ տարին մի քանի երեխայ գոհ է տալիս գազանին, ինչպէս հէքիաթների վիշապին։ Իմ ու ջո մանկութիւնն էլ խօսմ անցել է բորենու սարսափի տակ, յիշում ես, ընկեր, ինչպէս էինք դողում ամառային զիշերները կտուրներէ վրայ, երբ գգիքը կանչում էր «կապտոտեղէք երեխաներին, ճրագը վառ պահէք, գէլն էլի դուրս է ընկել, զգոյ՛ք քնեցէք»։ Դէ արի ու քնիր, ով կարող էր աչք վակել, մենք սարսափով սպասում էինք թէ գազանը Երբ կը գայ մեր կողորդից բռնելու։ Հէնց այս բոպէին կարգայի մեր երկրից եկած թերթերում, թէ բորենին դարձեալ երեխաներ է տանում, քանի տարի է, քանի երեխաներ պատառ-պատառ եղան, յօշոտուեցան։

Տէր Աստուած, մեր երկիրը դեռ քարէ դարումն է ապրում, երբ գազանի մոնչոցը լսելով կիսամերկ մարդը վազում էր այլը մտնում և մի մեծ քարով անցքը փակում։

Թող այստեղ Շվեյցարիայում մի գազան վիրաւորի մի

երեխայի, ամբողջ երկիրը տակն ու վրայ կը լինի, բոլոր ընտիր հրացանաւորները բան ու գործ թողած գէնքը վայր չեն դնի, մինչեւ գազանն ընկնի։ Անցեալները լրագրեցողութեան, թէ վալէ կանտոնում մի փոքրիկ օձ կ'ծել է մի գիւղացու, ինչ աղմուկ բարձրացաւ, լրագրեցողութեան գրեցին, հարց ու փորձ, պաշտօնական և մասնաւոր հաղորդագրութիւններ, թէ մօտեցողութեան գրեցին եղբի է, բժիշկը շուտ հասել է, հիւանդի վիճակն ինչպէս է, օձն ինչ գործ ունէր այնտեղ, իրաւունքի պիտի եկած լինի, ինչ պիտի անել, որ նման դէպք չը կրկնուի և այլն և այլն։ Բարեբաղդաբար խածածն անվտանգ էր, այստեղ վտանգաւոր մեծ օձեր չը կան։

Մեզանում իւրաքանչիւրն ապրում է իր համար, իր ցաւի մէջ տապալուած, համայնական գործակցութեան ոգին բացակայ է։ Գայլը երեխայ է տանում, փոխանակ ընդհանուր ուժերով գազանից ազատուելու, իւրաքանչիւրն աշխատում է իւրաքանչիւրի ճարը տեսնել, գիշերները բարձր տեղ պառկել, իսկ ով անկարող է, ով միջոց չունի, թող նրա զաւակը գազանը տանի։

Ողորմելի, բայց և յիմար ժողովուրդ, երբ դու կը սովորես մի փոքր դէմ դնալ քո սեւ ճակատագրին, երբ դու կը հասկանաս թէ աշխարհում այլ վիճակ, այլ կեանք հնարաւոր է նաեւ քեզ համար...

Սիրելիս, ես քեզ իմ նախորդ նամակում նկարագրել էի այստեղացիների զարմանքը մեր գիւղական տան և մանաւանդ մեր թոնիրների վրայ, ես անկարող եմ նկարագրել սրանց ապշուածութիւնը, երբ անցեալ օրը մեր երկրի թերթերում կարդալով ես պատմեցի բորենու արշաւանքների մասին։ Գիտես, եթէ ես ասէի, որ մեր երկրում մարդիկ գլխի վայր են ման գալիս, կամ սողունների նման միշտ սողում են փոքրի վրայ, կամ հացի փոխարէն քար են կրծում, կամ անասունների պէս բառաչում են, ես աւելի չէի կարող զարմայնել, քան երբ ծանօթացրի, նրանց մեր բորենու էպօպէյի հետ։

Է՛հ թողնենք, ես բուն հարցից շատ հեռացայ, զգում եմ, որ երբ հարցը մեր երկրի յաւերին է գալիս, ես իստակ շատախօս եմ դառնում։ Ներքի ինձ, սիրելիս, այդ թերթութիւնը, «դարձը մարդու աշուղ կ'անի», ասել են մեր միշտ դարդոտ հայրենակիցները։

Շարունակում ենք մեր ճանապարհը։

Անտառից դուրս ենք գալիս, երեք երեխայ՝ 10—12 տարեկան միասին արածայնում են մի քանի կովեր։

— Լսիր, փոքրիկ, դիմում ենք մէկին, Լա-Կուդրը հետու չէ։

— Ո՛չ պարոններ, այ, ի՞նչ մինչեւ առաջիկայ գիւղը, ան-

ցէք կամուրջը, դուրս եկէք գիւղից և կը քայլէք էլի կէս ժամ։
Աբանչեկի պատասխան մանուկների բերանից, շփշփէ, ան-
ցէք, կը քայլէք կէս ժամ—անմեղ, գրաւիչ իմացականութիւն
է փայլում այս հակիրճ, խելացի ցուցումների մէջ։

Քայլում ենք, Լա-Կուդրը հեռու չէ, ահա մի անակ, որի
երկու կողմով անցնում են երկու ճանապարհներ, փաթրիկ ցան-
կապատից նայում է մի կին։

—Տիկին, այս երկու ճանապարհից որն ընտրենք Լա-Կուդր
մտնելու համար։

—Երկուսն էլ զանազան կողմերից այնտեղ են տանում։

Մենք յայտնում ենք մեր ցանկացած տունը, նա ցոյց է
տալիս դէպի աջ։ Մենք առաջ անցանք սովորական *Merci*-ն ա-
սելով, Բաւական հեռացել էինք, երբ մէկը յետեւից մեզ կան-
չեց, յետ ենք նայում, ճանապարհ ցոյց տուող կինն էր։

—Պարոններ, մոռացայ ասել, որ երբ հասնէք կամրջին, մի
անցէք, այլ շարունակեցէք բարձրանալ ափով, այդպէս աւելի
շուտ կը հասնէք։

Այս արդէն մի այնպիսի ուշադրութիւն էր դէպի օտարա-
կանը, որ մենք խօսք չը գտանք մեր հիացմունք ու շնորհակա-
լութիւնը յայտնելու։ Եւ երբ մարդ մտածում է, որ այս բոլորը
կատարւում է ոչ կրօնական երկիւղի դրդումով, ոչ՝ որովհետեւ
«ճամբորդը սուրբ է և Աստուծոյ հովանու տակ», այլ որով-
հետեւ նա մի մարդ է, դէպի որը պարզ մարդկային պարտք պի-
տի կատարել առանց որեւէ ակնկալութեան երկնքում կամ երկ-
րի վրայ, այն ժամանակ մարդու հոգին հիացմունքով է լցւում
դէպի այս ժողովուրդը, դէպի նրա ազնիւ, մարդասէր տրագի-
ցիաները, դէպի նրա նախապաշարմունքներից աղատ, առողջ
մօրալը։

Դու անշուշտ չես մոռացել մեր մանկութիւնից մի դէպք,
սիրելիս, մի անգամ մեր գիւղով անցնում էին երկու օտարա-
կաններ՝ մարդ ու կին, եւրոպական զգեստներով։ Սա մի անօ-
րինակ երևոյթ էր, մեր տեսած առաջին տղամարդն էր կար-
ծեմ, որ չուխայ և մորթէ փափախ չունէր, առաջին կինը, որի
երեսը, բերանը ծածկուած չէր և գլխարկ ունէր գլխին։ Ձմեռ
էր, մենք մի խումբ երեխաներով նախ բերանաբաց ապուշ-
ապուշ նայեցինք, ապա չը գիտեմ որքան ժամանակ կամացուկ
ասաց մեզ։

—Չարկենք ձնագունդով։

—Չարկինք, կրկնեցինք բոլորս, և մի քանի րոպէից յետոյ
խեղճ օտարականը չը գիտէր, թէ մեր ձնագունդերից ինչպէս
պաշտպանի իր ճշացող, սարսափած կնոջը և իրան։ Դա մի

վայրենի տեսարան էր, նրանք հազիւ-հազ փախչելով ազատուեցին մեր ձեռքից: Յետոյ երբ յայտնուեց, որ ծեծուածը հաշտարար դատաւորն է եղել իր կնոջ հետ... սարսափ երկար ժամանակ սպասում էինք թէ մեզ ամբողջ գիւղի հետ Սիրիբ պիտի տանին: Չը տարան, ասում էին, թէ դատաւորը ներել է զիջելով մեր ծնողների աղաչանքին: Համեմատիք օտարականը մեր գիւղում, և չվէյցարական գիւղում: Մենք հասանք վերջապէս մեր ցանկացած գիւղը և երեկոյեան յետ եկանք բերելով մեզ հետ բազմաթիւ տպաւորութիւններ: Տանը մեզ սպասում էր մի այլ անակնկալ այդ տպաւորութիւնները կատարեալ դարձնելու համար:

Հասնում ենք տուն. տանտիկինը մեզ դիմաւորում է շատ վշտացած դէմքով և անմիջապէս սկսում է ներողութիւն խնդրել, որ մենք ենթարկուել ենք վիրաւորանքի իրանց գիւղում: — Բայց մեզ ոչ ոք չի վիրաւորել, տիկին, դուք իզուր էք անհանգիստ լինում:

— Ի՞նչպէս չէ, այստեղ մեր հարկանը պարոն սպային ասել է, թէ նա ոտաւորել է և ծաղրել է:

Հասկացանք, բանից դուրս եկաւ, որ մեր հեռանալուց յետոյ ճանապարհի սկզբում մեզ պատահած միջադէպը հարբած գիւղացու հետ իսկոյն տարածուել է գիւղում, լսողները անհանգիստ են եղել, որ օտարականները վիրաւորանքի են ենթարկուում, իսկոյն հաղորդել են և մեր տանտիկնոջը: Խեղճ կինն ամբողջ օրը մտածել է թէ մեզ ի՞նչպէս դիմաւորի, ի՞նչպէս ներողութիւն խնդրի: Պէտք եղաւ կրկին և կրկին հաւատախաչնել բարի տանտիկնոջը, որ մենք ընտել վիրաւորուած չենք, որ ընդհակառակը շատ էլ դուրսացել ենք նրա ճառով:

— Հարբած էր, դիտէք, պարոններ, հարբած էր, դէ՛ երբ մարդ մի փոքր աւելի է խմում...

Խեղճ, միամիտ չվէյցարուհի, և մենք կուշտ-կուշտ ծիծաղում ենք այդ դէպքի և նրա այս աստիճան անսպասելի հետեանքի վրայ:

Տը գրութիւն.

Ընկերդ՝

ԿՈՒՐԲԱԹ-ՀԱՐՈՒՆ